

واکاوی جایگاه درب در خانه‌های قدیمی

محمد باقری^۱

چکیده

درهای خانه‌های قدیمی نمادی از هویت یک ملت است. پژوهش هر در از فرهنگ و معرفت یک ملت سخن می‌گوید. قدمت در به قدمت تاریخ است. از هنگامی که اولین بنا ساخته شده در هم ساخته شده و عمر در را باید با عمر انسان مقایسه نمود. مقاله پیش رو با هدف واکاوی جایگاه درب در خانه‌های قدیمی و با استفاده از روش کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی تحلیلی بر آن است تا ضمن تعریف درب و چگونگی استفاده از آن در علوم گوناگون به واکاوی جایگاه درب در خانه‌های قدیمی بپردازد. یافته‌های پژوهش نشان دهنده استفاده علوم گوناگون از واژه درب و نقش مهم و کلیدی درب در برقراری ارتباط میان فضای درونی و بیرونی خانه و حفظ امنیت خانه است که درهای خانه‌های قدیمی از اجزای گوناگونی تشکیل شده است. مقاله حاضر در دو بخش تنظیم شده است: در بخش اول با عنوان تعریف «در» به تعریف لغوی در لغت، «در» در اشعار، «در» در ضرب المثل‌ها، «در» در آیات قرآن، «در» در روایات، پرداخته شده و در بخش دوم با عنوان اقسام «در» به جنس، اندازه، کاربرد، تزیینات و اجزای قدیمی پرداخته شده است.

واژه‌های کلیدی: درب، اجزای درب، خانه‌های قدیمی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

درهای خانه‌های قدیمی نمادی از هویت خانه‌های قدیمی است. اندک درهای خانه‌های قدیمی که در گوشه و کنار شهرها باقی مانده است، گویای این شکوه و زیبایی بی نظیر و نماد فرهنگ و هنر اصیل ایرانی هستند. در طراحی هر جزء از این خانه‌های قدیمی فلسفه‌ای وجود داشته و به زیبایی و تزئینات توجه ویژه‌ای شده است. یکی از باورهای مردم ایران زندگی شخصی و حرمت آن بوده که این امر به گونه‌ای خود را در عناصر مختلف معماری خانه‌های قدیمی نشان می‌دهد. در معماری خانه‌های قدیمی سردر منازل یکی از اجزای اصلی ورودی‌ها به شمار می‌رفته است و خانه‌ها دارای سر درهای مجللی بودند که در آن‌ها انواع کتاب‌ها قرار می‌گرفتند. در این نوشتار سعی شده عناصری را که گذشتگان در طراحی ورودی خانه‌ها استفاده می‌کرده‌اند، معرفی شود. در ادامه ابتدا به جایگاه «در» در واژه‌شناسی، ادبیات، فرهنگ عامه، قرآن کریم و احادیث پرداخته می‌شود. سپس به ویژگی‌های درهای قدیمی و اجزای آن پرداخته می‌شود.

تعریف «در»

«در» در لغت

در لغت‌نامه دهخدا در تعریف در آمده است: آنچه از قطعات تخته یا از صفحات آهن و غیره سازند. مربع، مستطیل، به قامت آدمی یا خردتر یا بلندتر و به پهنای گزی یا کمتر یا بیشتر و داخل چهارچوبی به پاشنه یا لولا نصب کنند و بر مدخل یا مخرج خانه، سرا، اتاق، راهرو و جز آن کار گذارند تا مانع در آمدن و در رفتن کسی یا چیزی باشد و آن گاهی به دو پاره است (به دو لت یا به دو مصراع) و گاه به یک پاره (یک لت، یا یک مصراع) و هر لت بر پاشنه بگردد تا فراز و باز شود یا گشاد و بست آن به وسیله لولا باشد که بدان در را به چهار چوب دوزند (دهخدا، ۱۳۷۰: ۳۳۸/۱۶)

«در» در اشعار

در اشعار بسیاری از واژه در (به معنای در ورودی) استفاده شده که در ادامه به چند نمونه آن اشاره می‌شود:

فردوسی:

که من شهر علمم علی‌ام در است / درست این سخن گفت پیغمبر است

فرخی:

رسته‌ها بینم بمردم و درهای دگان / همه بر بسته و بر در زده هر یک مسمار

کسایی مروزی:

می تند گرد سرای و در تو غنده کنون / باز فرداش ببین بر در تو تارتنان

ناصر خسرو:

سه مهمان به یک خانه در باز کرده / به اندازه خویش هر یک یکی در (باقری، ۱۳۹۷: ۳-۴)

تصویر ۱، (باقری، ۱۳۹۷: ۱۹)

«در» در ضرب المثلها

در ضرب المثلها و امثال و حکم‌های بسیاری از واژه «در» (به معنای در ورودی) استفاده شده که در ادامه به چند نمونه اشاره می‌شود:

در مسجد است نه می‌شود سوخت و نه می‌شود فروخت.

در، به تو می‌گویم. دیوار، تو گوش کن. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

در دنیا را نبسته‌اند.

در، خانه نشاید شدن الا به ره در.

تا نخواندت مرو از هیچ در.

در بی‌نیازی به شمشیر جوی. (باقری، ۱۳۹۷: ۴)

«در» در آیات

در آیات بسیاری از واژه «باب» که شکل عربی واژه «در» است استفاده شده که در ادامه به چند نمونه آن اشاره می‌شود:

حدید، آیه ۱۳: «يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ».

روزی که مردان و زنان منافق به کسانی که ایمان آورده‌اند می‌گویند: ما را مهلت دهید تا [پرتوی] از نور شما برگیریم. به آنان گویند: به پشت سرتان [دنیا] برگردید و [از آن جا برای خود] نوری بجوید. سپس میان آنان دیواری زده می‌شود که دارای دری است، درونش [که مومنان در آن درآیند] رحمت است و بیرونش که پیش روی منافقان قرار دارد عذاب است.

مؤمنون، آیه ۷۷: «حَتَّىٰ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ»

تا هنگامی که دری از عذاب سخت به روی آنان بگشاییم، ناگهان در آن حال از همه چیز نومید می‌شوند.

حجر، آیه ۱۴: «وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ»

و اگر [برای دریافت حقایق و معارف] دری از آسمان به روی آنان بگشاییم، که همواره از آن بالا روند.

رعد، آیه ۲۳: «جَنَّاتٌ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ»
بهشت‌هایی همیشگی که آن‌ها خودشان و کسانی از پدران و همسران و فرزندان‌شان که شایسته‌اند بدان وارد می‌شوند و فرشتگان از هر دری بر آنان وارد می‌گردند.

یوسف، آیه ۶۷: «وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِن بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ وَ مَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَحْكَمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ»

و [یعقوب خطاب به فرزندان‌ش] گفت: ای پسران من، همگی از یک در وارد نشوید و از درهای گوناگون وارد شوید، و من هرگز از شما چیزی را که از سوی خداست دفع نتوانم کرد. فرمان نافذ و حکومت جز برای خدا نیست، بر او توکل کردم و توکل کنندگان تنها باید بر او توکل کنند.

تصویر ۲ (باقری، ۱۳۹۷: ۲۲)

«در» در روایات

در روایات بسیاری از واژه «باب» که شکل عربی واژه «در» است استفاده شده که در ادامه به چند نمونه آن اشاره می‌شود:
الإمام علي «ع»: «ألا! وإنَّ حبَّ الدُّنْيا رأسَ كلِّ خطيئة، و باب كلِّ بليَّة، و مجمع كلِّ فتنة، و داعية كلِّ ريبة» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۳/۷۸).

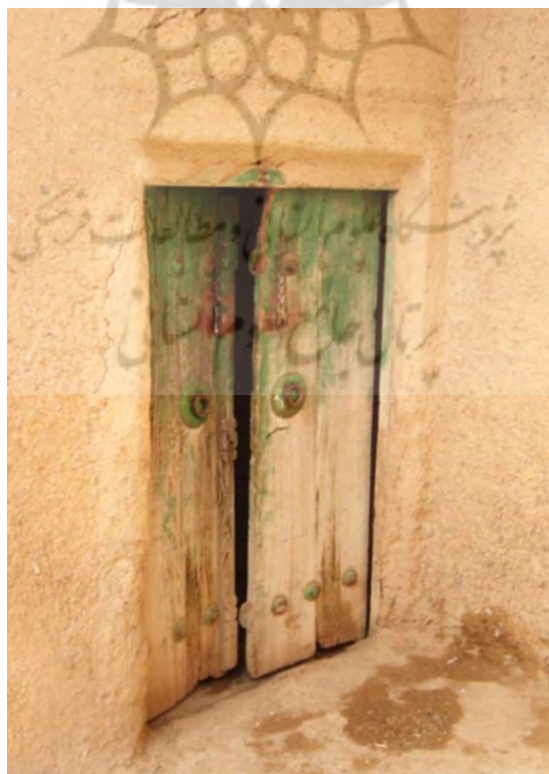
آگاه باشید که دوستی دنیا سر هر خطاکاری است، و در هر گرفتاری، و فراهم‌گاه هر فتنه، و فراخوان به هر بدگمانی.

الإمام علي «ع»: «من فتح علی نفسه باب مسألة، فتح الله عليه باب فقر» (ابن شعبه حرانی، ۱۳۸۲: ۷۵).

هر کس در سؤالی (درخواستی) بر روی خود بگشاید، خدا در فقری بر روی او خواهد گشود.

امام صادق «ع»: «ثلاثة أقسم بالله أنّها الحقّ: ما نقص مال من صدقة و لا زكاة؛ و لا ظلم أحد بظلامه فقدّر أن يكافي بها فكظمها إلا أبدله الله مكانها عزّاً؛ و لا فتح عبد علی نفسه باب مسألة إلا فتح عليه باب فقر (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۰۹/۷۲).

پیامبر خدا (ص) به امام علی (ع) هزار در علم را آموخت که از هر در آن هزار در باز می‌شود. امام صادق «ع»: سه چیز است که به خدا سوگند می‌خورم که واقعیت دارد: هیچ مالی از صدقه و زکات دادن کاهش پیدا نمی‌کند؛ و هیچ کس نیست که ستمی ببیند و بتواند تلافی کند و نکند، مگر اینکه خدا در مقابل، عزّتی به وی عنایت فرماید؛ و هیچ بنده‌ای نیست که در سؤال و گدایی را به روی خود بگشاید، مگر اینکه در فقر به روی او گشوده شود. امام صادق «ع»: «عَلِمَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) عَلِيّاً (ع) أَلْفَ بَابٍ كُلُّ بَابٍ فَتَحَ لَهُ أَلْفَ بَابٍ (صفا، ۱۴۰۴: ۳۰۳/۱).

تصویر ۳، (باقری، ۱۳۹۷: ۲۶)

اقسام در

درها با توجه به محلّ قرار گرفتن موقعیت بنا، تعداد، اندازه، تزیینات و... نام‌های مختلفی داشتند. برای نمونه به در اصلی خانه «درِ سر»، به درِ کوچک و یک لنگه میان هشتی و دالان، «میان‌در» (پیرنیا، ۱۳۷۱: ۳۵۰)، به درهای مشبک، «در و پنجره» و به ترکیب در و پنجره که در قسمت پایین آن در و در قسمت بالای آن پنجره قرار دارد، «پاچلاقی» گفته می‌شود (امرابی، ۱۳۸۳: ۲۸). همچنین در شهرها و روستاها، برای جلوگیری از تعدّی زورمندان و جلب نکردن توجه آن‌ها، درهای ورودی را ساده می‌ساختند.

تصویر ۴، (باقری، ۱۳۹۷: ۵۰)

درهای دو لنگه و یک لنگه

همه درهای قدیمی، چه درهای ورودی و چه درهای اتاق، دو لنگه (لت) داشتند. دلیل ساخته شدن درها با دو لنگه به جای یک لنگه، اعتقاد قدیمی ایرانیان، به ویژه شیعیان بوده که عدد یک را عدد خدا می‌دانند و چون تنها اوست که یکی است، در معماری ساختمان‌ها از جفت استفاده می‌کرده‌اند؛ بر همین اساس بوده که در خانه‌ها همیشه دو لنگه داشته است. هر لنگه معمولاً سه بخش داشت که قسمت‌های بالا و پایین آن مربع و قسمت یا قاب وسط آن مستطیل و عمودی بوده است (پیرنیا، ۱۳۷۱: ۳۵۰).

جنس درها

درها غالباً چوبی بوده‌اند (سلطان زاده، ۱۳۷۲: ۹۰). جنس درها از انواع چوب‌های چنار، تبریزی، گردو، کاج، توت، راش، بلوط، ملیج، توسکا، افرا و... بوده است (حسن بیگی، ۱۳۶۵: ۱۷۵). چرا که جنس این چوب‌ها هم سخت و محکم بوده و هم

این که با وجود گذشت زمان و در برابر عوامل فرسایشی و مخرب بسیار مقاوم هستند. علاوه بر چوب، از فلزات مختلف نیز برای ساخت تمام یا قسمتی از در استفاده شده است.

تصویر ۵، (باقری، ۱۳۹۷: ۶۲)

اندازه و شکل درها

ارتفاع درها، حدود دو تا سه متر است و در بناهای بزرگ گاه به پنج متر نیز می‌رسد (پیرنیا، ۱۳۷۱: ۳۵۷). بزرگی و کوچکی درها به وضع مالی صاحبخانه و یا نوع بنا و کاربری آن بستگی دارد. عموماً درها مستطیل است اما بهره‌گیری از درهای غیر مستطیل از دوره قاجار معمول شده است (سلطان زاده، ۱۳۷۲: ۹۰). گاهی شکل درها حس فروتنی را القا می‌کند، چنانکه در زورخانه‌ها کوتاه بود و با قامت خمیده از آن عبور می‌کردند و این کار نشانه فروتنی در عین زورمندی است (پرتویضایی، ۱۳۳۷: ۱۵).

کارکرد درها

کارکرد اصلی در برقراری ارتباط میان فضای درونی و بیرونی است. کارکرد دیگر در، حفظ امنیت است.

تصویر ۶، (باقری، ۱۳۹۷: ۶۳)

تزئینات درها

تزئین در همواره تنوع بسیار داشته است. گاهی کتیبه‌های شعر و نثر مشتمل بر آیات و احادیث، نام بنا، سازنده یا واقف و اهداکننده در، شرح و تاریخ بازسازی‌های در و بنا، نام نویسنده کتیبه، شهادتین، اسماء‌الله، نام‌های معصومین بر قسمت‌های گوناگون در نقش بسته می‌شد (نورزاده چگینی، ۱۳۷۲: ۲۸). همچنین مثبت کاری بیشتر روی درهای ساخته شده از چوب-های جنگلی شمشاد و فوفل و گردو صورت می‌گیرد. از خاتم کاری، مشبک کاری و گره چینی نیز از تزئین در استفاده شده است. قسمت بالای برخی از درهای دو لنگه دارای گره چینی با شیشه‌های رنگی است. از معرق نیز در دوره قاجار برای تزئین درها استفاده شده است. گاهی پوشش فلزی مقاوم و درخشان روی درهای چوبی برای جلوگیری از پوسیدگی زود هنگام چوب به کار می‌رفته است (هواگ، ۱۳۸۲: ۱۹۷).

اجزای درهای قدیمی

درهای قدیمی ایرانی به تناسب اندازه و اهمیت از اجزای مختلفی تشکیل شده که عبارت‌اند از:

چارچوب، از پنج قطعه چوب تشکیل شده که دوتای آن عمودی و سه تای آن یکی در بالا و دو تا در آستانه به طور افقی به کار رفته و میان دو پاره چوب افقی پایین آستانه کوبیده شده و قطعه چوب افقی بالای چارچوب دو شاخک دارد که در دیوار استوار می‌شود.

باهو، دو قطعه چوب عمودی که در دو طرف در قرار دارد باهو نامیده می‌شود. باهو در فرهنگ‌ها به معنای چوب دستی و عصای چوپانان است و اینکه بعضی باهو را بازو می‌نویسند به نظر درست نمی‌آید.

کلاه یا کلاهک چارچوب، قطعه چوب افقی در بالای در که کلاه یا کلاهک چارچوب نامیده می‌شود.

پاسار، قطعه چوبی به ارتفاع چهار گره (۶/۲۵ سانتی متر) در پایین لته به وسیله کام و زبانه به باهوها متصل شده که در اصطلاح درودگری به پاسال معروف است و همان جای پا و پاخور و صحیح آن پاسار می‌باشد.

کش و میان‌کش، قطعات افقی چوب که باهوها را در سه جا به هم متصل می‌نماید، معروف به کش و میان‌کش است.

قاب، در برخی از درها، هر لنگه دو قاب مستطیل در بالا و پایین و یک مستطیل افقی در وسط داشت و قاب‌های پایین کرکراهی بود. در برخی از درها، قاب‌ها مشبک بوده‌اند.

دماغه، چوب نازکی است که در روی درز میان لته‌ها کوبیده شده است و به وسیله گلمیخ به یک لته پیوسته است. دماغه معمولاً دارای چیزی شبیه به سرستون و پایه‌ای نظیر ته‌ستون می‌باشد.

کلاغ‌پر، معمولاً از یک قطعه چوب یا تخته افقی تشکیل شده که پشت شاخ چارچوب جای می‌گیرد و گاهی هم از هم جدا و به شکل دوزنقه می‌باشد.

پاشنه‌گرد، قطعه چوب افقی است که در پشت آستانه کوبیده شده و جای پاشنه‌ها را در آن بریده‌اند. گاهی هم پاشنه‌گردها جدا از هم در دو گوشه پایین در، از چوب، سنگ یا خشت پخته تعبیه می‌شوند.

پاشنه، قسمتی از بن در که بر زمین یا به گوشه زیرین چارچوب فرو رود و در روی آن قرار می‌گیرد.

چفت، هر لته در بالا با یک یا دو رشته زنجیر ظریف مجهز شده که ته آن با قبه‌ای روی پولک به لته و سر آن با سر چفتی مادگی دار به سفت چارچوب بسته می‌شود.

سرچفت، چفت کوچکی است که لته‌ها را به بالای چارچوب می‌بندد.

پاچفت، چفت کوچکی است که لته‌ها را به پایین چارچوب می‌بندد.

سفت، حلقه‌ای فلزی است که در بالا و پایین چارچوب کوبیده شده و از زبانه چفت بیرون می‌آید.

کوبه، وسیله‌ای فلزی است برای به صدا درآوردن در و خبر دادن از اینکه کسی پشت در است. هر کوبه روی یک لنگه قرار می‌گیرد. کوبه چگشی با صدای بم روی لنگه راست مخصوص مردان و کوبه حلقه‌ای روی لنگه چپ با صدای زیر و ظریف

مخصوص زنان است (لباف خانیکی، ۱۳۷۴: ۲۷۵). با تفاوت صدای این دو، اهالی خانه متوجه شوند که چه کسی، مرد یا زن، پشت در است. شکل کوبه‌ها بسیار متنوع است. برخی از آن‌ها به شکل حیوان است. کوبه برخی درهای نفیس طلاکوب و

نقره کوب شده است. کوبه‌های خانم‌ها از تزئینات بیشتری مانند نقوش سیب، قلب، سر ترنج استفاده می‌شده و کوبه‌های آقایان فاقد تزئینات زیاد بوده است.

تصویر ۷، (باقری، ۱۳۹۷: ۸۹)

لولا، به کمک آن، لنگه به چارچوب متصل و موجب می‌شود در به یک سمت حرکت کند. لنگه‌ها را می‌توان با بستن لولای دوگانه در هر جهت باز و بسته کرد.

گلمیخ‌ها، میخ‌های آهنی بزرگی بودند که سری بزرگ و نیم‌کره‌ای شکل با شیارهای متحدالمرکز داشتند و به طور معمول از دو بخش کلاهدک و تنه در اندازه‌های متفاوتی ساخته می‌شدند. روی در نصب شده و برای وصل کردن ورق‌های آهنی روی درهای چوبی است. سر این میخ‌ها چتری شکل و ته آن تیز و باریک است. بر میخ‌ها یا روکوب‌ها نقش و نگارهایی وجود دارد که به آن‌ها جنبه تزئینی می‌بخشد و در واقع پیام تاریخی آن‌ها را انتقال می‌دهد. ساختار گلمیخ‌ها نشان می‌دهد که این درها مربوط به چه دورانی هستند.

کلون، در مواقع ضروری و شب‌ها برای امنیت بیشتر، معمولاً درها را با قفل‌های گوناگونی می‌بستند که رایج‌ترین آن‌ها قفل کُلونی بود. کلون قطعه چوب محکمی است که از داخل یا پشت لنگه وارد بدنه قفل می‌شود. قفل‌های کُلونی در ایران و سایر نقاط جهان، حدود چهار هزار سال قدمت دارد.

پشت‌بند که بسیار شبیه کلون است نیز برای قفل کردن در استفاده می‌شده؛ اما تفاوت آن با کلون در این است که کلون را از بیرون در، توسط کلید باز و بسته می‌کردند و برای قفل کردن استفاده می‌شده ولی پشت‌بند را که روی دو لنگه در به سمت داخل خانه بوده، برای بستن پشت در کاربرد داشته و افرادی که بیرون در داخل کوچه و خیابان بوده‌اند قادر به باز کردن و بستن آن نبوده‌اند.

قفل، قطعه چوب ضخیمی است که با گلمیخ‌هایی به پشت لنگه در وصل شده و درون آن به اندازه کلون سوراخ شده است. ساخت قفل‌های مطمئن نیز ضروری بود. درودگرانی که قفل درها را می‌سازند یا نصب می‌کنند، باید در محافظت از املاک و دارایی‌های مردم بسیار دقت کنند و مجاز نیستند دو کلید یکسان برای دو شخص مختلف بسازند. کاروان‌سراهای بیابانی نیز، برای نظارت بیشتر، فقط یک در داشتند (سلطان زاده، ۱۳۷۲: ۴۸).

تصویر ۸، (باقری، ۱۳۹۷: ۹۵)

کلید، چفت داخل کلون را بالا می‌آورد و با یک دور چرخاندن کلید، زبانه یک دندانه حرکت می‌کند و با چند دور کلید، کشو به آخر رسیده و باز و بسته می‌شود.

روکلیدی، قطعه آهن کوچکی است که روی قست بیرونی در نصب شده و محل چرخیدن کلید را مشخص می‌کند. روکلیدی بر پشت درهای کلون یا کلیدون خانه نصب شده و برای بستن در توسط کلید چوبی یا فلزی است.

شب‌بند، نوع دیگری از قفل بوده که به حالت مخفی و قابل رؤیت و مشاهده روی در نبوده است. شب‌بند دارای نخ‌ی محکم بوده که با کشیدن نخ توسط فردی که مکان آن را اطلاع داشته سرقلاب مانند آن از داخل شوله بیرون آمده و موجب باز شدن در می‌شده است.

روزن، قسمت غالباً مشبک برای حفظ روشنایی و هوارسانی در بالا و گاهی دو طرف در است که با چوب، گچ و سفال ساخته می‌شود و در مناطق سردسیر با شیشه آن را می‌پوشانند (پیرنیا، ۱۳۷۱: ۳۵۲).

زنجیر، بر فراز درها، به خصوص در اماکن متبرک، زنجیرهایی می‌آویزند تا از ورود احشام پیشگیری کنند و همچنین برای نگهداری بهتر لته‌ها گاهی با زنجیرهای کوچکی باهوی در را به چارچوب می‌بندند.

البته ویژگی‌هایی که ذکر شد در همه درهای قدیمی وجود ندارد و تفاوت‌هایی مشاهده می‌گردد. (باقری، ۱۳۹۷: ۱۱-۱۶)

نتیجه‌گیری

خانه‌های قدیمی به واسطه استفاده از مواد و مصالح طبیعی نظیر چوب و کاهگل، زیبا تر و دل‌نشین تر بودند. درست است که بسیار ساده بودند ولی همین سادگی و خالص بودنشان است که باعث می‌شود هر وقت از کنار یکی از خانه‌های قدیمی رد می‌شویم پر از حس خوب زندگی شویم. اصلاً انگار زندگی در آن خانه‌ها بیشتر جریان داشت، خانه‌هایی که بی‌ریا بودند، دیوارهای کاهگلی داشتند که هر وقت باران می‌آمد بوی زندگی سر تا سر کوچه را پر می‌کرد، درب‌های چوبی‌ای که کلون و کوبه‌ها از آن آویزان بود. درب در ساختار خانه جایگاه بسی تأثیرگذار دارد. امروزه با توجه به رشد و گسترش متأثر از موقعیت مهم خانه به عنوان محل سکونت افراد بشر نزد جوامع بشری دارد. جایگاه مهم و مؤثر درب معماری بناها، ساختار درب نیز تغییر کرده اما نقش درب به عنوان محلی برای رفت و آمد و محافظت از ساکنان منزل در برابر ورود بیگانه‌ها یا برجا باقی مانده است. رفته رفته با رشد فزاینده تکنولوژی زندگی جوامع بشری نیز از آن تأثیر گرفت و معماری خانه‌های قدیمی که از اجزای گوناگونی تشکیل شده بود جای خود را به معماری مدرن و بی‌هویت و بدون معنا داد. درب نیز از این امر مستثنا نبود و درهای بسیار زیبای خانه‌های قدیمی با اجزای بسیار آن جای خود را به درهایی بسیار معمولی که اجزای محدودی تشکیل شده بود داد که فاقد زیبایی و هنر و حکمت‌های درهای قدیمی بود. در مقاله حاضر کوشیده شد تا نقش و جایگاه مهم درب در معماری خانه‌های قدیمی بازنمایی شود و به تعریف لغوی در لغت، «در» در اشعار، «در» در ضرب‌المثل‌ها، «در» در آیات قرآن، «در» در روایات، اقسام «در» به جنس، اندازه، کاربرد، تزیینات و اجزای درهای قدیمی پرداخته شد.

منابع

قرآن کریم.

ابن شعبه حرّانی، حسن بن علی (۱۳۸۲) *تحف العقول*، ترجمه احمد جنتی، تهران: امیرکبیر.

امرابی، مهدی (۱۳۸۳)، *أرسی؛ پنجره‌های رو به نور*، تهران: بی‌نا.

- باقری، محمد (۱۳۹۷)، درهای خانه‌های از یاد رفته، مشهد: کتیبه میراث شیعه.
- پرتو بیضایی، حسین (۱۳۳۷)، تاریخ ورزش باستانی ایران؛ زورخانه، تهران: بی‌نا.
- پیرنیا، محمدرکیم (۱۳۷۱)، آشنایی با معماری اسلامی ایران: ساختمان‌های درون شهری و برون شهری، تدوین غلامحسین معماریان، تهران: دانشگاه علم و صنعت.
- حسن بیگی، محمدرضا (۱۳۶۵)، مروری بر صنایع دستی ایران، تهران: ققنوس.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۰)، لغت‌نامه فارسی، تهران: موسسه لغت‌نامه دهخدا.
- سلطان‌زاده، حسین (۱۳۷۲)، فضاهای ورودی در معماری سنتی ایران، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- صفر، محمد بن حسن (۱۴۰۴)، بصائر الدرجات فی فضائل آل محمد صلی الله علیه و آله، ترجمه محسن کوچه باغی، قم: بی‌نا.
- لباف خانیکی، رجبعلی، (۱۳۷۴)، «ملاحظه شرف انسان در معماری سنتی ایران»، مجموعه مقالات کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.
- مجلسی، محمداقبر (۱۴۰۳)، بحارالانوار، بیروت، داراحیاء تراث عربی.
- نورزاده چگینی، ناصر (بهار ۱۳۷۱)، «درهای کتیبه‌دار امامزاده هفت تن و یک بقعه ناشناس»، میراث فرهنگی، سال ۳، ش ۵.
- هواگ، جان و هانری مارتن (۱۳۸۲)، سبک‌شناسی هنر معماری در سرزمین‌های اسلامی، ترجمه پرویز ورجاوند، تهران: علمی فرهنگی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

